

Mit írjon a költő?

Tomán László

Mit írjon a költő... Ezt kérdezi új kötetének* egyik versében Csépe Imre, aki eddig még mindig talált elég témát verseihez, s azelőtt ilyet nem is kérdezett. Az életét írta, béresesek, kubikosok életét, fenéken maradókét, hajléktalanokét. Nem véletlen, hogy most, életmódjának változásával vetődik fel benne ez a kérdés, nem véletlen, hogy hangja, hangulatai megváltoztak, s keresnie kell az új ihletet. S az, hogy új könyvében nem találunk olyan hiteles és megrázó sorokat, mint a *Béresekben*:

*Kettőkor kelünk télen, nyáron,
Kétfelé ásitva az álmot,
Nem kérdi senki: hogyan éltek,
Mit esztek, s van-e szalonnátok?*

vagy a *Fenéken maradókban*:

*Ki látott már veremszakadást?
Éjszaka idején bele zuhanót?
Süket fülű, sötét éjszakán
Kenyérért űzött rohanót?*

vagy *A kubikonban*:

*Túrjuk a sarat előre, hátra,
S kenyérgőzről távra a szánk,*

csak annak lehet a bizonyítéka, hogy új élményvilága, új életformája nem jelenthet számára igazi versírási alkalmat, lehetőséget. Csépeinek mindig azt mondták, tehetség költő, de manapság nem elég a tehetség: műveltség is kell hozzá, hogy az ember jó költő legyen. Régi könyvét olvasgatva most

* Csépe Imre: *Termő porban*, Forum Könyvkiadó, 1961.

az a benyomásunk, hogy Csépeben épp az volt az igazi, az volt az eredeti, hogy nyers volt, műveletlen volt, hogy nem ismert költői rafináltságot, az tette versseit vonzóvá, hogy a nyersség szólt belőlük, hogy érezni lehetett azt a faragatlanságot, társadalmi és poétikait, amely őt minálunk egyedülálló jelenséggé tette. *Termő porban* című kötete már egy egészen más költőt állít elénk, akire sok minden ráragadt a kultúrából, aki már nem a fenékről szól, legfeljebb visszaemlékezik még múltjára, egykori életére és társaira, és most már, néhány könyvvel háta mögött, írói hírnevének védelme alatt, új témákat keres a maga számára. Őneki ezek a témák újak lehetnek, de ha csak felsoroljuk néhány versének címét: *Bácskai tavasz, Tavaszi valóság, Hajnal, Nyári felhőkhez, Ősz, Őszi táj, Téli képek, Tavaszi köszöntő, Az induló képzelethez*, felöltik bennünk a kérdés: mi ez? Mi lett Csépe Imréről? Így jut kifejezésre — vagy így fut vakvágányra nála a kultúra? Kétségtelen, hogy az új megismerések válságot idéztek elő Csépe költészetében, s nem hozták meg a kívánt eredmény. Mert ha elolvassuk a fenti verscímeket, nyilván a századforduló biedermeier, epigon költészeté jut eszünkbe. *Hajnal, Őszi táj, Téli Palics*: ezek a verscímek azokat a festményeket idézik fel, amelyeket képkeretező műhelyek kirakatában, vásári árusoknál vagy házaló dilettánsoknál láthatunk. S ha néha igaz, amit leír, akkor a költői átlényegítés, megköltőiesítés hiánya tűnik szemünkbe. Verseinek egy részét riktó ízléstelenség, idillikus ábrázolásmód, felszínes meg-látás jellemzi:

*Hegyen és völgyön dalol a munka,
Tavasz van, fény és virág.*

(Bácskai tavasz)

*Kéklő vászonon zöld vonás,
Merev vigyázzban álló jegenyék,
Háttérben színes bokrok és torony,
Csillogva hajlik rájuk a tiszta ég.*

(Festmény)

Ne mondják, hogy ez hasonló a ma divatos „primitív” szemlélethez. Nem primitív Csépe Imre, egyáltalán nem. M á r nem. Amikor azt mondja: „A völgyben zöld nádas és piciny patak”, ez tudatosság, ez az a kép, amelyet (esetleg hattýúk vagy madonnák társaságában) a már említett képeken találhatunk. És hogy a hatás teljes legyen, s bebizonyítsa, hogy ő egyáltalán nem primitív, hanem jártas a mitológiában, Csépe rögtön le is írja, hogy az említett patak „Bacchus lábát mossa, nyalja”. Nem madonna, hanem Bacchus. Költészetének kellékei az ilyen képek: „szelíd tavak”, „szűz mosoly”, „zöldrámás tükör”, „uszály”, „szellő”, „kéklő ég”, „illattal kent apródocskák”, „bágyadt mosoly”, „felhősödő szempár”, „sötétedő est”, „elhaló kacagás”, „nyárvégi rózsák” stb. stb. Rossz műdalok frazeológiája. Csépe azonban tovább megy. Szonettet ír. S a szonettben, a legnehezebb költői formában, melynek pontos szabályai, szigorú törvényei vannak, Csépe-nél ilyen rímek „csengenek”: közelség-messzeség, levegőt-mezőt, erőm-szeretőm, virág-világ. Amikor pedig ezt a sort írja le: „A szívem, Ilon, csak téged szeret”, akkor nem tudjuk, tekintsük-e ezt őszinte, feltörő primitívségnek, vagy műdal-refrénnek. Ugyanez a helyzet azokkal a versekkel, melyekben Csépe, a költő, a filozófia (sekély) vizeire ezek, töpreng, s költői homlokára a bánat, a keserűség ráncai ülnek (*Mit írjon a költő, Szomorúság, Ha rámnézel, Vágyam, Az induló képzelethez, Távozó költő* című versei). Ekkor mutatkozik meg igazán, milyen téves irányban halad a költő, mennyire nem illik hozzá az ilyen hang. Azt sem hagyhatom említés nélkül, hogy *Mit írjon a költő* című verse mennyire bántóan, mennyire szolgaian

József Attila-utánzás, mert amikor olvasom: „Mondd, mit írjon az a költő, Ki nem szerelmes...”, a vers ritmusa nyilvánvalóan és rosszat sejtetően József Attila nagy versének, a *Mondd, mit érlel* címűnek dallamát juttatja eszembe. Az ilyen átvétel, még ha ösztönös vagy tudat alatti is, nem öregbítheti senkinek a hírnevét, s még a kezdőknek sem bocsáthatjuk meg, hát még egy Csépe Imrének, aki régen nem számít kezdőnek.

Ha azt kérdezné még egyszer Csépe Imre, hogy mit írjon a költő, mit írjon Csépe Imre, akkor válaszom egyértelmű lenne: írja azokat a verseket, amelyekből már első kötetében, az *Üzen a földben* találunk, s amelyekből új könyvében egy egész ciklusra valót közöl, írja az *Emlékköveket*. Itt, ezekben a versekben van az igazi Csépe, ebben lehet ő eredeti, amikor Kubik Ákos, Csillag Ágnes, Kupak Máté, Csókás Vendel, Csépe Antal, Víz Ila, Kajla Gábor, Kása Simon, Magó Bálint, Virág Örzsi, Baka Pali, Sutyó Gábor és a többiek emlékét idézi. Ezekben a versekben találjuk meg a régi Csépe hangját, azt a hangot, amelyet csak ő hallatott minálunk. Régi balladák, fanyar humorú sírfeliratok hangja ez. Ha akarná, ezen az úton Csépe megteremthetné a mi új, bácskai *River Spoon Anthology*nkat, s lehetne költészetünk hamisítatlan, különös alakja.

Nem mindig az az igazi költészet, amely „népszerű”, mint ahogy nem mindig nagy költészet a szavak önmagukba zárt rejtelmivel játszó költészet sem. De az erőltetett népszerűség elkerülhetetlenül a sekélyességbe vezet, giccs lesz belőle. Amikor Csépe új könyvét lapozom, át kell ugranom az olyan prózai sorokat, mint: „E két véglet osztozik meg rajtad...”, vagy az ilyen induló-töredékeket: „Ne csüggedj, munkásom, testvér, Ezen a földön már te vagy az isten!” (vö.: Csák Máté földjén ti vagytok az Isten — Ady), a szentimentális kesergőket („Ilyen az életem, talán mind örökre”), és sajnálom, hogy nincs több ilyen szép kép benne: „Tüskökbe fúzik cérnáik a szellők”, az olyan derűs, keresetlen megszólítás, mint ez: „Bújjék kend ki már a napra, Taplót főző Csókás Vendel”, vagy „lelkem, hékám, egyék kee, No, egyék kee, jó párom, Simony...” Hogy Csépe milyen egyéni hangot tud megütni, mennyire meg tudja formálni versét, arra legjobb példa a *Magó Bálint*, melyben a nép költői erejét érezzük. A kötetben azonban nagyon kevés az ilyen vers. Kevés benne az igazi Csépe. Ami a költőt költővé teszi, az tagadhatatlanul az egyénisége. Márpedig az olyan versekben, mint a *Festmény* vagy *Ne félj*, nincs egyéniség. Ezt csak az *Emlékkövek*ben kereshetjük, s találjuk meg. A *Termő* porban nagy tanulsága, hogy Csépének végleg választania kell a giccs és a költészet között. A választás nem nehéz. Csak határozottság kell hozzá, s nem az olcsó népszerűsége való feltétlen törekvés.